

Slovenski obrtnik

V Celji, dné 5. decembra 1893. leta.

Obrt in rokodelstvo na Kranjskem.

Slovenec tvoja zemlja je zdrava,
Za pridne nje lega najprava;
Polje, vinograd, gora, morjé,
Ruda, kupčija tebe redé.

Tako je hvalil slovenske dežele, zlasti pa Kranjsko, prvi slovenski pesnik Vodnik. Res lepe so slovenske pokrajine! Kdor je po širokem svetu potoval, pritr dil mi bo, da je malo tako lepih krajev. Pridnim ljudem, marljivim Slovencem dajo naše pokrajine tudi dober košček kruha: enega redi polje in živina, drugi pridela vina in sadja, tretji koplje rudo, četrti kupčuje po suhem in po morji. Vendar v zadevi obrtnije slovenskih pokrajin hvaliti ne moremo preveč. Če primerjamo obrtne dežele z lepo bogato palačo, imenovati moramo obrtnost po Slovenskem le revno — kočó. Pa to je bilo pri Slovencih ravno tako pred 100 leti, kakor je dandanašnji. Zato pa Vodnik — morebiti ne samo po naključji — v svoji lepi pesmi, kar molči o obrtu in rokodelstvu. Obrt Slovenca le še malo živi. O fabrikah pri nas le malo govoriti moremo. To malo, kar jih je, so v rokah od drugod k nam došli ljudi, pri katerih so domači naši ljudje navadno le delavci, ki so veseli, da so vsaj to. Na tem smo seveda sami nekoliko krivi, ker se ne lotimo obrtnijskih podjetij. Koliko fabrik bi lahko gonile še naše vode, kako raznovrstno bi se še lahko naši gozdi i naš premog uporabil! Čisto na slabem pa naše rokodelstvo in obrtništvo vendar še ni. To bode pokazal sledeči pregled rokodelcev in obrtnikov:

Na Kranjskem je bilo l. 1875.

a) Rokodelcev ali rokodelskih obrtnikov: 410 kovačev, 377 pekov, 290 črevljarjev, 227 mizarjev, 189 usnjarjev, 166 krojačev, 101 lončar, 98 ključavničarjev, 93 klobučarjev, 81 opekarjev, 66 kolarjev, 60 kuharjev pepelike (potaše), 42 tesarjev, 41 zidarjev, 40 sedlarjev, 37 sodarjev, 30 barvarjev, 29 kleparjev, 24 kamnosekov, 21 irharjev, 20 knjigovezov, 18 vrvarjev, 17 žganjarjev, ravno toliko krznarjev, 16 urarjev, ravno

toliko lectarjev, 15 podobarjev, (to so že bolj umetniki, kakor rokodelci,) 14 remenarjev, ravno toliko dežnikarjev, 12 tkalcev, 10 lakirarjev, ravno toliko glavničarjev, 9 svečarjev, 7 brivcev, ravno toliko krtačarjev, 6 malarjev, ravno toliko suknarjev, po 5 slamnikarjev, strugarjev, rokovičarjev, tapecirarjev i. t. d.

Vseh davko-plačujočih rokodelcev pa je bilo v omenjenem letu (1875) na Kranjskem 2817, ki so plačali 8895 gld. davka. Od tega leta se razmere niso dosti spremenile. Vendar imamo gledé lesnih obrtnikov tudi novejše poročilo.

Po izkazu deželnega odbora l. 1884. je na Kranjskem 9 strugarjev, in sicer: v Ljubljani 4, v okolici ljubljanski in Logatci po 1, v Novem mestu 3; sodarjev je na Kranjskem 32, in sicer: v Ljubljani 7, v Senožečah, Loki, Kranji 3, na Vrhnikih 4, v Idriji, Logatci in Kamniku po 2, in v Radovljici 7; kolarjev je na Kranjskem 71, in sicer: v Ljubljani, Senožečah, Kranji, Kranjski Gori, Brdu in Metliki po 2, v Postojini, Kočevji in Logatci po 3, v Vipavi 6, v Ribnici in Kamniku po 8, v Krškem, Loki, Vrhnikih, Črnomlju po 1, v Tržiči in Novem mestu po 4, v okraju ljubljanske okolice 9, in v Radovljici 7; mizarjev je na Kranjskem 244, in sicer: v Ljubljani 23, v davkarskih okrajih: Postojina, Ribnica in Loka po 9, v okrajih Bistrica, Senožeče, Velike Lašiče, Idrija, Kranjska Gora, Brdo in Črnomelj po 3, v Vipavi 16, v Kočevji in Kranji po 14, v okraji krškem, tržiškem in vrhniškem po 4, v davčnih okrajih Kostanjevica, Mokronog in Radeče po 2, v davčnem okraju ljubljanska okolica 39, v davčnih okrajih Litija in Lož po 6, v okraji zatiškem in žužemperškem po 1, v logaškem okraji 13, v radovljiškem okraju 19, novomeškem in metliškem okraji po 7 in v kamniškem davčnem okraji 12.

Naj pri tej priliki povemo, da imamo na Kranjskem za hišno opravo slovečega mizarskega mojstra; to je gosp. Matjana v Ljubljani, ki je bil pri razstavah že večkrat odlikovan; l. 1885. je dobil v Lincu pri razstavi za svojo hišno opravo celó I. odlikovanje in podelil se mu je

naslov c. kr. dvornega mizarja. Odlikovan je bil tudi l. 1888. pri razstavi v Barceloni na Španskem.

O stavbah na Kranjskem v l. 1884 imamo sledeče poročilo. Na Kranjskem zgradilo se je v l. 1884. do konca dec. 970 različnih stavb, in sicer se je zgradilo 793 novih stavb, 83 stav se je prezidalo, pri 49 se je prizidalo, 15 poslopij se je vzdignilo in 30 se jih je preustrojilo v različne namene in potrebe (adaptiralo). — Drugi obrtniki l. 1875. na Kranjskem. K tem prištevamo obrtnike, ki ne izdelujejo s svojimi rokami raznih izdelkov in se bolj s kupčijo, prekupovanjem, barantanjem in dr. pečajo, n. pr. dimnikarji, steklarji, brusarji, mesarji, vrtnarji, kavarnarji, gostilničarji, ribiči, starinarji, konjederci, vozniki, brodniki, vsakovrstni kramarji, barantavci, prekupci, kupčevalci z raznim blagom (izvzemši prave trgovce) itd. itd. Vsi ti se pečajo s tako imenovanim neproduktivnim obrtom, in teh je bilo 7626, a vseh obrtnikov (rokodelcev in neproduktivnih obrtnikov) je bilo 10443. (Nove postave in ukazi sicer drugače razdeljujejo obrtnike.) Na Kranjskem je bilo pred 10 leti 1556 mlinov na vodo in 4 parni mlini.

Z 1 kamnom	je bilo	172	mlinov
" 2 kamnoma	" "	491	"
" 3 kamni	" "	413	"
" 4 "	" "	282	"
" 5 "	" "	147	"
" 6 "	" "	47	"
" 7 "	" "	9	"
" 8 "	" "	6	"
" 9 "	" "	2	"
" 10 "	" "	1	"

Mlinarstvo na Kranjskem peša. To se razvidi iz sledečega poročila kranjskega deželnega odbora: „Ta obrtnija je bila nekdanj, ko še železnica ni bilo, jako izdatna. Žito so dobivali po Savi, ki je bila plovna skoro do Ljubljane, iz Ogerskega pridelana moka prodajala se je v sosednje dežele, večinoma pač v Trst. Ko se je otvorila železnica do Ljubljane, se je ona vodna cesta opustila in promet dospel je do svojega vrhunca, dokler je bila Ljubljana zadnja postaja železnice. Ko se je pa železniška proga podaljšala do Trsta, je dežela, kar je naravno, mnogo prometa zgubila. Vendar so mlini cveteli še do leta 1867., ker se je tedaj žito ceneje vozilo nego moka in tarifi niso še imeli tako trdosrčnih nejednakosti, kakor sedaj. Tako imenovani diferencialni tarifi so prvi jako obremenili kupčijo na Kranjskem. Tržaški mlini so dobivali žito na dolgi, nepretrgani progi prav po ceni in budim-

peštanski mlini so zamogli moko do Trsta ceneje pošiljati, kakor kranjski; kajti ako se je pšenica poslala do Ljubljane, od tod pa moko v Trst bila je skupna vozarina dokaj večja. Kranjski mlini pa so vključ škoda vsled teh tarifov še dalje mlieli, dokler se ni njihov položaj od leta do leta zaradi novih tarifnih sprememb toliko spremenil, da je bilo jedno podjetje za drugim prisiljeno, nejednak boj ustaviti in djati orožje iz rok.

Leta 1867. naredila se je vsled pritiska ogerskih mlinov za moko ista vožnja cena, kakor za surovo blago, za žito. To je bilo brez dvombe za avstrijske mline jako neugodno, ker morejo vsi kupovati ogersko pšenico in navadno dobé žito iz mnogo bolj oddaljenih krajev, kakor pa moko pošiljajo.

Poslanci kranjski so se trudili, da bi te za kranjske obrtnike krivične tarife odpravili. Deloma so že odpravljeni (?).

Velika obrtnija na Kranjskem l. 1875.

V Ljubljani je bila v tem l. ena stavbinska ključarnica; dve stavbinski mizarnici in fabrika za izdelovanje železnega orodja. V Bohinski Bistrici, v Dvoru pri Žužemberku in v Gradcu tudi po ena železna fabrika. V Gradcu in v Dvoru se je vse opustilo. V Ljubljani je fabrika za brizgalnice in zvonarna; za popravljanje železniških vozov ste tudi dve delavnici. Plavži in fužine so na Gorenjskem v Železnikih, na Savi, Javorniku, Bohinski Bistrici, Kropi, Kamni gorici itd. Železni izdelki, ki se na Kranjskem izdelajo, so zelo imenitni, p. kranjske kose in srpi. Velike papirnice so: Vevče (Josefsthal) pri Ljubljani, Medvode, Njivice pri Radečah (znanega rodoljuba gosp. Val. Krisper-ja.) Iz štatističnega poročila kranjske kupčijske in obrtne zbornice za l. 1880. pa posnemamo:

Število malih obrtnikov l. 1880. na Kranjskem.

a) Rokodelskih obrtnikov je bilo: kovačev 439, nožarji 3, žrebljarjev 14, pilar 1, ključavničarjev 95, kleparjev 35, kotlarjev 6, pasarjev 5, kovači živinskih zvoncev 3, zlatarjev in srebrarjev 5, zlatoklep 1, kolarjev 57, delavec turnskih ur 1, urarjev 29, optika 2, delavca decimalnih vag 2, stavitelj orgel 1, delavec harmonik 1, delavec klavirjev 1, mehanik 1, lončarjev 96, bičar 1, sitarja 2, sodarjev 35, strugarjev 5, pozlačevalcev 5, mizarjev 199, slamnikarjev 9, glavničarji 4, strojarjev 168, irharjev 16, remenarjev 14, sedlarjev 46, ščetarjev 10, vrvarjev 17, posametirar 1, dežničarjev 10, tapecirar-

jev 5, krojačev 198, čevljarjev 319, rokovičarjev 5, krznarjev 6, kapar 1, klobučarjev 90, brivcev 20, knjigovezcev 20, pekov 375, lectarjev 14, poslastičarjev 18, vojeninarji 4, lakirarjev in barvomaznikov 7, voščeninarijev 7, krovca 2, skupaj 2432. (Tukaj pa niso vračunjeni mesarji, katerih je bilo 275.)

b) Dopuščanih obrtnikov je bilo: stavitelj mlinov 1, puškarja 2, apnenčarjev 5, opekarjev 57, tesarjev 32, kamnoseka 2, skupaj 195. (Tukaj pa niso vračunjeni gostilničarji in kavarnarji, katerih je bilo 4286.)

c) Svobodnih obrtnikov je malo bilo: recimo: 1 delavec lesenih klincev, 3 žimnikarji (prelci žime), 3 tkalci bukovega sukna, 6 tkalcev platna, 1 nogovičar, 1 delavec dežnikovih palic, 1 barvar svile, 2 suknostriznika, 26 barvarjev, 1 šivilja, 7 modistinj, 29 žganjarjev, 3 limarji, itd. skupaj kacic 200. (Nekaj obrtnikov na Kranjskem ima tako rokodelstvo, da ga je težko uvrstiti med po postavi razločevane tri vrste: svobodni rokodelski in dopuščani obrt.) Vseh malih obrtnikov na Kranjskem je bilo l. 1880. 2895. Toliko je bilo naglašanih pri c. kr. okrajnih glavarstvih; ti so torej morali od svojega obrta plačevati obrtniški ali pridobninski davek. Največ obrtnikov je štela Ljubljana, namreč 389. Po deželi je bilo največ obrtnikov v kamniškem davkarskem okraju, namreč 277, najmanj pa v trebanjskem okraju, samo 10.

Število velikih obrtnikov l. 1880. na Kranjskem.

Teh je bilo 2608. V tem številu je pa 1608 mlinarjev, 650 žagarjev, 48 fabrikantov čevljev (v Tržiči), 33 izdelavcev žrebljev (v Kropi in Železnikih), 30 velikih predilnic in tkalcev volne (v radovljiškem in kočevskem okraju), 28 izdelovalnic pohištva, 18 fužin (na Gorenjskem), 18 izdelovalnic kos in sekir itd.

(Gledé statistike obrta so to — kolikor nam znano — najnovejša števila. Toda kupčijska zbornica prireja zopet novo statistiko.)

Kako se naj pivo hrani.

Pogosto slišimo tožiti o slabem pivu in to mnogokrat krčmarje, še večkrat pa goste in pivce piva, kar bi pa gotovo ne bilo potreba, če bi se s pivom prav ravnalo. Kako se naj toraj ravna s pivom?

Pivo naj se shranjuje v kletéh ali drugih pripravnih prostorih, ki imajo 5 do 7 stopinj gorkote po Reamurju. Bolj ko se ta mera toplote prestopi, naj bo že naprej ali nazaj, hitreje

se pokvari pivo. Vsled tega svetujemo vsakemu krčmarju, naj si preskrbi prepotrebni toplomer, s katerim lahko vsaki hip zmeri toploto v svojih kletih in če vidi, da je v pivovi kleti že preveč (n. pr. 10 stopinj) toplote, lahko ohladi klet do prave stopinje toplote z ledom in nasprotno, če je v pivovi kleti premalo (n. pr. komaj 3 stopinje) gorkote, jo poviša do 5 ali 6 stopinj. Razume se, da je malo ali nič takih klet, ki bi bile poleti dosti hladne. Treba je toraj, da se doseže pripravi hlad z ledom in paziti se mora, da ostane kolikor mogoče vedno enaka temperatura (toplota), kajti nič bolj ne pokvari piva, kakor če mu je sedaj pregorko in sedaj zopet premrzlo. Pazite toraj krčmarji, da boste imeli v svojih pivovih kletéh vedno, kakor smo že omenjali 5 do 7 stopinj gorkote. — Pri tem pa ne smemo pozabiti, da je močno škodljivo pivo, ako je dalje časa v dotiki z ledom ali celó na ledu leži, ker vsled tega zgubi pivo vso svitlobo, ter postane kalno in neprijetno grenko. Ne polagajte toraj nikdar, pivo na led, ampak le v hladni zrak blizu ledú! Led naj loči vedno od sodcev najmanje tanjka stena iz tanjkih desek ali količev! Posebno se priporoča tudi, da pivo bolj nizko na tleh leži, kakor pa led. —

Ako je pivo od daleč prišlo, naj bo že z vozom ali z železnico, je neobhodno potrebno, da si nekoliko opočije ali prav za prav, da se nekoliko uleži, za kar je potreba jeden do tri dni. Sodci pa ne smejo biti navskriž razmetani, ampak leže naj razvrščeni v lepem redu, kakor bi bili nastavljeni. O vročem poletnem času se nabirajo posebno rade na dnu sodcev razne nesnažne tvarine (Satz) in če se sodci potem valjé ali vrté, se zmeša vsa na dnu sodcev zbrana nesnaga s pivom, ki potem ni več lepo, še manje pa dobro. Strogo naj bi toraj gledali krčmarji na to, da bi se sodci s pivom iz lednice v točilnico nikoli po tleh ne valiti, ampak lepo mirno prenesli, da se pivo ne skali!

Nadalje priporočamo vsim krčmarjem, da si na enkrat k večjemu toliko piva iz pivovarne naročé, kolikor ga potrebujejo za osem do dvajset dni in naj ne pozabijo, da bo veliko boljše za nje in za goste, ako se vedno sveža (friška) kapljica toči!

Nekateri krčmarji imajo to slabo navado, da zbijejo gornji zamašek ali veho, kadar pivo nastavijo meni nič tebi nič, v sod, kar pa seveda močno škoduje pivu, kteremu uide preveč ogljenčeveve kisline in ker stopa na ta način prevéč zraka v sodec. Vsak krčmar naj bi si preskrbel

toraj prepotrebni zračni ventil (Luftventil), ki stane vendar samo par novcev! Če pa takošnega zračnega ventila ni ravno pri roki, naj se pa odpre zraku pot v sodec na vehi le s kako tanjko stvarjo, n. pr. s kakim tanjkim žrebljem. Odprtina naj bo le toliko velika, da je mogoče pivu teči skoz pipo.

Zračni ventili (veterniki) in medene pipe naj bodo vedno lepo čiste. V medenih pipah se kaj rad napravi zeleni volk in druga nesnaga, ki mnogokrat pokvari pivo in je tudi škodljivo. — Takošne pipe naj se toraj najmanje enkrat v tedni pregledajo in prav dobro očistijo!

Krčmarji! če se bode te ravnali po teh naukih, bode te videli, da se pivopivci ne bodo več pritoževali o slabem pivu, kar bo gotovo le vam v korist in pogosta bomo slišali:

„Pivo rumeno, zlat je ta sok,
Pijmo ga bratje — živi nas Bog!“

P. M.

Drobtine.

(Za katere stanove nima obrtniška postava veljave.) Ker smo že toliko ob obrtni postavi od l. 1883. govorili, naj navedemo danes še to, za katere stanove ta zakon ne velja. Naslednjih opravil in del se postava za obrtnije in rokodelstva ne dotikuje, temuč ravna se z njimi po posebnih ukazih; taka opravila in dela so: *a)* kmetovanje in ravnanje gozdov in pa nju podružne ali postranske obrtnije ali dela, ako se z njimi, po veliko vzeto, lastni pridelki podeljujejo; po tem tudi pravica v nekaterih deželah po starejših naredbah posestnikov vinogradov in sadnih vrtov dodeljena, točiti doma pridelano vino in kakoršno bodi pitje; *b)* rudarstvo in rudarske naprave, za katere je po rudarski postavi treba dovoljenja rudarske gosposke; *c)* slovstvena delavnost, pravica pisateljev, da smejo svoja dela sami zalagati (na svoje stroške izdajati) in pa izvršenje lepih umetnost; *d)* delo za plačilo pri najnižjih opravilih (delo nadničarsko); *e)* prislužki pravih ali navadnih domačih ljudi iz družine te ali one hiše, šteti v vrsto domačih postranskih del; *f)* opravilo advokatov, notarjev in kupčijskih mešetarjev, inženirjev in drugih ljudi, ki so jih gosposke za nekatera opravila posebej postavila in v prisego vzela: potem vsakatera posredovanja ali mešetarjenje v privatnih, pa ne kupčijskih zadevah; *g)* ozdravljanje bolnih, vsakoršne zdravilnice ali naprave za

ozdravljanje ljudi, kamor se štejejo tudi porodnišnice, norišnice, kopelnice in točilnice zdravilnih pijač; lekarstvo, ozdravljanje živine in skupljanje žival; *h)* prislužki neočitnih učiteljev in izreznikov in pa temu delu namenjene hiše; *i)* očitne veselice, ki jih kdo napravi in vsakoršne razstave, (kjer se kaj na ogled postavlja; *k)* izdajanje in razprodajanje občasnih tiskopisov (časopisov); *l)* pohišna kupčija (havziranje) in druga obrtniška dela, ki se ne morejo opravljati drugače, kakor da človek hodi od kraja do kraja.

(Novo držalo) za peresa, svinčnike, črtalnike, krede, oglje je izumel J. Bruns v Hamburgu.

Prednosti tega držala so: Vtakne se vanj lahko vsako pero in vsako drugo pisalo (svinčnik i. t. d.); vtakne se lahko malo ali veliko pero, ki se tudi čisto lahko zopet izstakne, ker tako rekoč samo odpade, kadar ga nočemo več rabiti. Pri tem držalu so namreč spodnje čeljusti ust, katera pero držé, premakljive, ker so nataknjene na posebnem vođu vrh držala (glej sliko). Ona spodnja čeljustnica se lahko tudi tako obrne, da drži okrogli svinčnik, kadar se ta v

držalo vtakne. Nam to držalo prav ugaja, samo oni vođ nad njim je malo na poti v roki, kadar se piše ali riše. Kdor želi to držalo (glej sliko) na ogled dobiti, naj piše izumitelju (Georg Bruns — Hamburg. Landwehr, 29.)

(Prozorno usnje) zna izdelovati neki Francoz. Prireja ga tako: Ko se je surova koža do čistega odrgnila, napne se v okvir in poliva z zmesjo, obstoječo iz 100 delov glicerina, 2 delov salicilne kisline, 2 delov pikrinove kisline in 25 delov borove kisline. Ko je koža suha, prevleče se v temni sobi s raztoplino dvojno kromo-kislega kalija. Ko se je zopet posušila, prevleče se še enkrat z alkoholičnim izvlečkom želvine. Potem je to usnje popolno pozorno, elastično, lepo in svetlo.

(Mavta, kateri ne škoduje mraz.) Navadni mavti prideni $\frac{1}{10}$ v prah razdrobljenega apna $\frac{1}{9}$ moke iz opeke in pa nekaj sladkorja vmes. Tak omęt potem ne odpade ne v mrazu, kakor tudi ne v vročini.